

ŞAHSİYETİN TARİHİ KÜLTÜREL DEĞERLERİ SİVİL TOPLUMUN GELİŞMESİNDE ÖNEMİ¹

Uldar İSABEKOVA

filoloji doktoru, Türk Akademisi,

Kazakistan

isabekovauldar@mail.ru

Yasaya göre Kazakistan demokratik, laik, hukuki ve sosyal devlettir, esas amacı ise insan, onun hayatı, hakları ve özgürlüğüdür. Ama bu gün de Kazakistan'da bu devletin kurulması meselesi devam etmektedir. Bu süreci geciktiren esas amiller sosyal-politik kuruluşların gayri sabitliği, sivil pazar ekonomisine geçişin ağırlığı, özel mülkiyetin büyük tabakasının hala da oluşmaması, şahsi hakların korunabileceği hukuki mekanizmaların tam olarak ortaya çıkmamasıdır. Bu zorluklara rağmen ülkede tarihi geçmişin pozitif tecrübesine ve öncül dünya tecrübesine dayalı olarak sivil toplumun formalaşması süreci devam etmektedir. „Sivil toplum,, anlayışı tarihsel olarak beşeriyetin inkişafında özel bir parça olarak tüm zamanlarının düşünür insanlarının ideal cemiyet modelinin kurulması, aklın, özgürlüklerin, refahın ve adaletin tentenesi hakkında düşüncelerinin sonuçları anlamına geliyor. Sivil toplumun formallaştırılması bu ve ya diğer nedenlerden dolayı her zaman devletin geliştirilmesi, hukukun ve kanunun rolünün yükseltilmesiyle alakalı olmuştur. Çağdaş individ- toplumun öyle bir temsilcisidir ki, onun üzerine bir sıra özellikleri taşıma görevi yüklenir, o cümleden, bir kaç dil bilme, kendi halkının örf-adetlerini ve tarihini bilme, halkın geleceği için çalışma, çağdaş iletişim teknolojilerini bilme vs. Globalleşme şartlarında bilimin, eğitimin entegrasyonu, beşeri ve içtimai disiplinlerin benimsenmesi, eğitim programlarına umum Türk tarihi çerçevesinde kendi halkının tarihinin öğrenilmesi gibi meselelerin dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Sivil toplumun gelişmesi ve demokratik değerlere önem veren global dünyanın oluşma süreci bizim tarihimizin bir parçası olan orta asır yazarların dünyaya bakışlarının araştırılması önemlidir. Türk dünyasının meşhurlarından olan büyük bilim adamı Ebu Nasr Muhammad İbn Tarhan el Farabi oldukça büyük değeri olan dünya çapında bir miras bırakmıştır. Onun

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir'de düzenlenen 'Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi' nde bildiri olarak sunulmuştur.

ideal toplum hakkında da kıymetli bir eseri vardır. Bu erdemli ve cahil insanların Şehirleri hakkındaki enteresan risaledir. Farabi'nin sosyoloji terimlerini, bir kaide olarak, ütopyik bulanlar vardır. Ama bu günümüzde Farabi'nin erdemli insanların Kenti hakkında fikirleri oldukça aktüeldir. Farabiye göre, Erdemliler Kenti, yani ideal toplum, özgür seçim için şartları oluşturmalı, insanların mutlu oluşunun teminatları oluşturulmalıdır. Bunun aksinde, Cahillerin Kentinde yaşayanlar o insanlardır ki, onlar „mutluluğun öbür dünyada olacağını, bu dünyada buna hiç bir ihtiyacın olmadığını söylerler ve bu Cahiller Kentinde yaşayanlar mutluluğun ne olduğunu bilmedikleri için hiç zaman onun gerçekleşmesi için çaba sarfetmemişlerdir. El Faabi Erdemliler Kentini sağlam bedenle mukayese eder, orada ki, bedenin tüm organları kendi fonksiyonlarını bilir ve onu tam olarak icra etmektedir. Bu ve ya başka risalelerinde el Farabi devlet yönetiminin kaynağı, sivil toplumun mahiyeti ile ilgili sorulara cevap bulmaya çalışıyor. Bu eserlerde o, toplumun kurallarının doğru kurulmasının, insanların karşılıklı ilişkilerinin bazı kuralları hakkında yazıyor. Büyük alimin projesinde vatandaşların hayırlı emelleri ve niyetleri hesabına oluşturulan toplum ve devlet hakkında konuşuyor. Farabiye göre mutluluk (genel olarak Farabinin eserlerinde mutluluk ve insan ana hatt olarak geçiyor) erdemli toplumun olduğu ve insanın hesabına elde edilen bir göstergedir. Farabiye göre, özgürlüklerin, hukuk beraberliğinin, adaletin ve karşılıklı anlayışın olmadığı şartlarda Erdemli Kent olamaz ve bunun manası yoktur. Bu Kentin insanları kendi mutluluklarının teminatı ve devamlılığı için birleşiyor, onlar özgürdürler ve özgür seçim hakları vardır. El Farabi hesap ediyor ki, muhkem devlet idareciliği sayesinde bu kurallar korunur, genel saadete erişilir, özgür insanların cemiyetinin mevcutluğu temin ediliyor. Türk dünyasında medeniyet ortaklığı hakkında konuşurken, lingvistik ayrılıklar hakkında da konuşmak gerekir. Çin, İran medeniyetleri ile karşılaşmalarda Türk devletleri- ilk sırada Sogd dilinin hakim olduğu Birinci Türk hakanlığı, daha sonra runik yazılarının yayıldığı İkinci Türk Hakanlığı faktörlerinin olduğunu görüyoruz. Moğolistan'da, Altay'da, Hakasya'da, Tuva'da VII-VIII yüzyıllara ait eski Türk alfabesi ile yazılı 200-den fazla taş kitabelerin olduğu bilinmektedir. Bu güne kadar Türkoloji çok sayıda orta asrlara ait yazılı abideleri öğrenebilmiştir. Bunların arasında Nasreddin Rabquzi'nin „Kıyas el Enbiya,, Kutubi'nin „Hosrov ve Şirin,, Rayandin'in „Muhabbetname,, Alinin „Nahs el Faradis,, Sayf Sarayinin „Gülistan bit Türki,, Sidi Ahmedinin „Taşukname,, Ahmet İgunekinin „Gerçeye saygı,,

Abdulgazinin „Oğuzname,, anonim „Sirac el Kulub,, „Rahat el Kulub,, „Mihracname,, „Destani Jumjuma Sultan,, „Miftahul Edl,, „Tefsir,, ve yüzlerle başkaları vardır. 5. ve 15. yüzyıllara (çağdaş milletlerin oluştuğu zamana kadarki devir) ait olan tüm yazılı abideler Türk halklarının ortak medeniyetinin mahsullarıdır. Bu eserlerde Türk ahlak ve kültürü hakkında oldukça zengin malumatlar vardır. 11. yüzyılda yaşayan ve „Kutadgu Bilik,, eserine göre ünlü olan ve „Has Hacib,, ünvanını alan Yusuf Balasagunlunun eseri eski Türklerin bilik, mutluluk, idrakin geliştirilmesi, toplumsal şuurun yükseltilmesi gibi anlayışlara yakından tanış olduklarının sübutudur. Orta yüzyıllarda bu anlayışlar daha da cilalanarak seviyece yükseltilmiştir. Bu değerlerden biri de söz sanatı olmuştur. Yazılı abideler arasında öylesine rast gelebilmezsiniz ki, orada söz sanatının vasfı olmasın. Türk şuur ve İslam değerlerinin sentezi ise uzun asırlar boyunca birbiriyle meczolmuş, Türklük ve İslam'ın vahdeti sayesinde orta çağ Rönesansının mühim faktoruna çevrilmiştir. Bu toplumsal şuur insanların ictimai davranışı, nesillerin eğitimi, etiketler hakkında oldukça zengin bilgiler yaratmıştır. Beşeriyetin ebedi arzularından ve problemlerinden olan adil toplum orta çağ destanlarımızda terennüm edilmektedir. Örneğin, „Kutadgu Bilik,, destanında olduğu gibi. Bu destanın anafikri halka refah vermek, sağlam ve mutlu bir cemiyet kurmaktır. Orta çağın yazılı abideleri — büyük Türk medeniyetinin bir hissesi olarak tarih, kültür, edebiyat, dil, ahlak değerleri hakkında çok çeşitli bilgiler veren zengin ortak mirasımızdır. Elbette, sadece bir yaklaşımla „medeniyet,, anlayışına tam ve kuşatıcı yorum vermek imkansızdır. Burada sosyal-politik faktörlerle alakalı, manevi değerlerin, özellikle de konuşulan, büyük eserler yazılan bir dilin medeniyetteki rolü oldukça mühim ve tekrarsızdır. Hem de ona göre, yazılı miras sadece edebiyat değil, aynı zamanda ictimai, siyasal şartları, kültürel meselelerini öğrenmeğe devamlı olarak gayret eden bir toplumun manevi durumunun aynasıdır. Bu bakımdan, Türk dünyasının ve Türk medeniyetinin en önemli kısımlarından olan orta çağ Kıpçak edebiyatının öğrenilmesi çok önemlidir. Türk medeniyetinin güçlü dahili kaynakları vardır. Birincisi, Türkler büyük bunalımların içerisinde geçerek öz medeniyet kodlarını kaybetmemiş, aksine onu daha da kuvvetlendirmiş, geliştirmiş, zenginleştirmiştir. İkincisi, bu medeniyet onların genetik kodunda da kendini ortaya koyarak bir medeniyet tasavvuruna dönüşmüştür. Bu nedenle de bu medeniyetin sağlamlığı dışarıdan da olumsuz etkilere karşı oldukça dayanıklı hale gelmiştir. БИБЛИОГРАФИЯ АДЖИ М. Польша полевецкого поля.

Москва, 1994. АЛЬ-ФАРАБИ. Социально-этические трактаты./ Аль-Фараби; -
Алма-Ата: Наука, 1973. - 436с. БАРИЕВ Р.Х. Волжские булгары. История и
культура. Санкт-Петербург, 2005. БАСКАКОВ Н.А. Введение в изучение
тюркских языков. –Москва, 1969. –384 с. ГАРКОВЕЦ А.Н. Кыпчакские
письменное наследие. –Алматы, 2002. -1084 с. ГРУНИН Т.И. Документы на
половецком языке ХУІ в. –Москва, 1967. ЗАЙОНЧКОВСКИЙ А. Арабо-
кипчакский словарь эпохи государства мамлюков // Сб.Сообщения
польских ориенталистов. – М.: Изд.вост.лит., 1961. КУМЕКОВ Б.Е. Арабские
и персидские источники по истории кыпчаков УІІІ – ХІУ вв. Алматы, 1987.
С.3-39. ҚҰРЫШЖАНОВ Ә.,т.б. Ескі қыпшақ тілі. Алматы, 2007, 316 б.
РАХМАНАЛИЕВ Р. Империя тюрков. Великая цивилизация. М.: Рипол, 2009
г. СТЕПАНЯНЦ М.Т. Добродетельный человек добродетельного
города./История философии. Запад-Россия-Восток. Книга первая.
Философия древности и средневековья.- М.:Греко-латинский кабинет,
1995 - с.413-421.